

Skriv mottatt fra Tromsø den 22.10.1951:
Medling fra kaptein Overdale til statssekretæren i Forsvarsdepartementet, gjennompart til sjefen for F.st.II.
Asfalt.

Oppgravningen på kirkegården i Tromsø skulle begynne i dag morges kl. 0700, etter avtale mellom Birger Haugen og arbeidsgjengen som består av 6 mann. I dag er imidlertid arbeidsgjengen ikke møtt opp i Tromsø. Birger Haugen har nå fått beskjed fra arbeidsgjengen om at tre menn i går nektet å fortsette til Tromsø, mens de resterende tre var villige til å fortsette arbeidet. I dag skal alle ha ordret seg villige til å fortsette. Arbeidsgjengen oppholder seg nå i Skiboten. Birger Haugen vil ankomme til Skiboten i ettermiddag og vil forhandle med folkene. Hvis de er villige, vil arbeidet på kirkegården i Tromsø komme igang i morgen den 23.10. kl. 0700.

De kom dessuten med en del ukvemsord mot arbeiderne og henstilte til dem å slutte arbeidet med oppgravning. Etter dette ble arbeidet avsluttet og det som var oppgravt ble lagt ned og kastet igjen. De hadde først, før de innstilte arbeidet, holdt på en tid med å få tak i sin arbeidsleder, Birger Haugen, som ikke var tilstede under denne første henvendelsen. Senere utover dagen igår, fram til kl 1600 kom en og disse kom også med ukvemsord til arbeiderne. I løpet av gården kom det i Tromsø opp 2 hjemmelagde plakater. På den ene sto: "Slagningen av de russiske krigsgravene er begynt og pågår i Tromsø. Mitt fram på Gravlund og stopp vandaliseringen." På den andre plakaten sto: "Hinnemøte idag kl 1600 på Gravlund." Plakatene ble tatt ned.

STORE UTFORDRINGER: Detaljene rundt oppdraget med å grave opp og flytte likene av tusenvis av russiske krigsfanger er grundig dokumentert gjennom brev og rapporter.

Han husker det godt. Ordfører Håkon Henriksen (NKP) kom inn på Samvirkelaget på Storslett og fortalte at noen drev og grov oppe på krigskirkegården.

- Fra før av hadde vi hørt rykter om oppgravning av lik i Finnmark. Nå skjønnte vi at likrøverne var kommet hit, forteller Oddmund Henriksen.

- Vi var rundt 30 personer som øyeblikkelig stilte og marsjerte i samlet flokk opp til krigskirkegården. Fremst i toget gikk Nils Olsen, kommunist og veteran fra den spanske borgerkrigen. Synt som møtte oss der oppe var uhyggelig. En gjeng, bestående av 8-9 mann, var i full gang med å grave. Utenfor kirkegården sto det en lastebil, og de hadde allerede lastet opp flere lik som var stappet ned i papirsekker. På kirkegården kunne vi konstatere at flere lokale helter hadde latt seg engasjere av de statlige likrøverne. Mens vi sto der fikk de problemer med en av de døde kroppene som var for lang for papirsekken. Da tok en av graverne spaden og delte kroppen fra hodet

Lensmannen sto i utkanten og skulle passe på at jobben kunne foregå uforstyrret. Selve arbeidet ble ledet av Tanaværingen Birger Haugen som reiste rundt i hele landsdelen for å organisere arbeidsgjenger til gravarbeidet.

Truet med bank

- Vi forlangte at de skulle la de døde være i fred. Det utartet til munnhuggeri. Nils Olsen gjorde det klart at dersom de ikke straks avsluttet kunne det hende at graverne selv havnet ned i hullene de hadde spadd opp. Etter ei stund besluttet lensmannen at de skulle trekke seg unna og avslutte.

- Men de kom tilbake i nattens mulm og mørke. I lyset fra medbrakte petromakslamper grov de opp de siste likene, og fraktet dem ned til Sørkjosen, forteller Henriksen.

På havna ble de 60 likene fra kirkegården på Gosrosmoen lastet om bord på Tanahorn. Ved 10-tida om formiddagen 20. oktober seilte fartøyet ut Reisaforjorden, og satte kursen mot Skiboten der 150 lik lå lagret i et naust.

- Møt frem, og stopp vandaliseringen!

Kontroversene sto etter hvert i kø for operasjonsledelsen.

I Tromsø gikk det helt galt for graverne. I allefall i første omgang. Ryktene om at noe var i gjære oppe på kirkegården, løp som ild i tørt gress. Ved 14-tida, 5. oktober, møtte 5-6 medlemmer av Norsk-Sovjet-russisk Samband under ledelse av Einar Ravnbo opp på Tromsø gravlund.

Fjernskrivermeldingen fra politimesteren i Tromsø til fremmedavdelingen ved Oslo politikammer skildrer den dårlige stemningen mellom gravstøttene: «De framtmøtte snakket en del med de 2 arbeiderne som foresto oppgravningen og spurte hvordan de likte arbeidet med mer. De kom dessuten med en del ukvemsord mot arbeiderne og henstilte til dem å slutte arbeidet med oppgravning. Etter dette ble arbeidet avsluttet, og det som var oppgravd ble lagt ned, og kastet igjen.»

I løpet av dagen ble det satt opp 2 plakater i byen, og det var flere demonstrasjoner ved gravlundene. Forsøket på å hente de 17 likene ble innstilt. Først 23. oktober lykkes man med å tømme byen for døde russere. Bare en blir igjen. Den russiske etterrettingsagenten ble skutt av tyskerne og gravlagt sammen med norske partisankamerater. Den grava-

tør Asfaltgjengen ikke røre.

Indre Troms holder det på å gå riktig galt da to massegraver med til sammen 160 lik skal stømmes. Noen lager ei minefelle for graverne. Ved en tømme som fører til kirkegården blir det hengt opp en handgranat. En streng festet i sikringsspinnen blir spent over stien. Arbeiderne, som er på vei til kirkegården oppdager fella, og militære mannskaper blir tiltalt for å fjerne granaten.

Også i Sørreisa blir det bråk: «Oppgravningen i Holm i Dyroy og Tranøy vil bli gjennomført av kaptein Arntzen. Hedlev Laberg, som skulle tatt oppgravningen på de to siste steder, er blitt angrepet i Nordland Arbeiderblad for 18.10. I bladets side 4, «Et seksårs minne». Han har nektet å fortsette med oppgravningen og har snakket om å anlegge sak mot Nordland Arbeiderblad.», skriver kaptein Ove Bang Overdale i et notat til Forsvarsdepartementet og Etterretningssjef Wilhelm Evang.

- Som vikingetidens råskap

I det aktuelle innlegget i kommunistavisen Nordland Arbeiderblad, skriver signatøren «forarget tilskuere» om et besøk på Nordstrøm kirkegård der det lå en stor stabel lik pakket i sekker: «Og til Sørreisas befolknings ros - uansett politisk instilling - er reaksjonen og avskyen voldsom over at gravstedene på en hellig innvidd kirkegård skal plyndres. Man er fristet til å tro at man er satt tilbake til vikingetidens råskap, og ikke i det 20. århundre. (.....) At den mannlige befolkning her i bygda dyktig og gla i å tjene penger kan nok ikke bortforklars, men at de vil utføre et sånnt avskyelig gravplyndringsarbeid som det salangsværingene utfører, kan vi være 100 prosent sikre på at de ikke ville, selv om de karene tjener opp til 250 kroner pr. mann pr. dag. (.....) da jeg i dag sto på kanten av den oppgravde russiske fellesgrav og så de to tomme vannflasker med skrukork og med nye, rene, plettfriske etiketter pålydende navnet norsk finsprit og hørte de bannkapsord fra enkelte av gravgjengen, da har man en klar følelse av at gravfreden plyndres.»

På sjøen er det også trøbbel. Forholdene om bord i de flytende likhusene er ekstreme. Gulvene i lasterommene blir etter hvert fylt med sleip ileluktede gjørme, som lekker ut av de utette lekkene. Stanken er uutholdelig og flere av mannskapene klager over kvalme og oppkast. Gassen fra de råtnende kroppene sprer seg også til proviantrommet. Om bord i Raftsund er situasjonen kritisk, og på randen av mytteri, da skipet nærmet seg Bjerkvik.

«Ankom Lødingen 1440, og fortødde ved anvist kai. Kl.1530 kom lasten på kaien. Det ble lastet 30 cll mot den tidligere last i atkerkant om b.b. Ferdig kl. 1600 og fortsatte. Mannskapet varslert kapteinen om at hvis ikke deres krav om ekstrabetaling ble imøtekommet, ble alle mann å forlate skipet i Bjerkvik. Etter at kapteinen hadde meglet og brakt mannskapet til ro, sa båtsm. Sivertsen opp sin plass. Fyrbøter Mikalsen hadde sakt opp tidligere på dagen.», står det i loggboken.

Episoden blir også omtalt i en etterretningsrapport sendt til Sjøforsvarskommando Nord-Norge: «Mannskapet var imidlertid nervøse og opprevet på grunn av den uhyggelige lasten og hadde øyensynlig hisset hverandre opp, så de var lite mottagelige for fornuft.»

Sjøfolkene får til slutt pengene sine, og fortsetter ferden. Stemningen er allikevel såpass dårlig at operasjonsledelsen utkommanderer et marinefartøy for å hente liklasten i Narvik.

Etter hvert blir det også internasjonale komplika-

sjoner. Sovjetunionen protesterer mot oppgravningen nekter å godta den norske forklaringen om en «sammendraging av gravsteder for å gjøre det enklere å vedlikeholde gravminnene.»

- Falsk og hyklerisk

Utenriksminister Andrej J. Vysjinskij sender en skarp svarnote til sin norske kollega Halvard Lange etter å ha fått begrunnelse for operasjon Asfalt:

«I den nevnte note prøver den norske regjering å dekke over sin helt uberettigede massestillintetgjørelse av gravene og gravsamlingen til sovjetiske krigsmenn i Norge med falske og hykleriske henvisninger til at disse handlinger angivelig er diktert av den Norske Regjerings omsorg for vedlikehold av gravene til de sovjetiske krigere som falt i kampen for å befri Norge fra Hitler-okkupasjonen. (...) Fakta viser således at den Norske Regjering, under påskudd av vedlikehold, i virkeligheten gjennomfører masseutsettelse av de sovjetiske krigsmenne graver for å frata det norske folk muligheten til å ære minnet om de sovjetiske soldater som bukket under i kampen mot de tyskfasisstiske okkuperanter i Norge. (...)Den sovjetiske regjering erklærer på nytt at den pågående masse-tillintetgjøring av sovjetiske krigsmenns graver virkelig ikke kan anses som annet enn uvennlig handling overfor Sovjet-Samveldet. Den Sovjetiske Regjering insisterer på at tillintetgjørelsen av de sovjetiske krigsgraver opphører.»

Kirkegårdskrig i Mo i Rana

Det er nå for sent å reversere likflyttingen, men en kirkegård får til slutt ligge i fred. I Mo i Rana stikker 11 gravere av når innholdet i noten fra Sovjetunionen blir kjent. Det brygger opp til store optøyer i jernverksbyen.

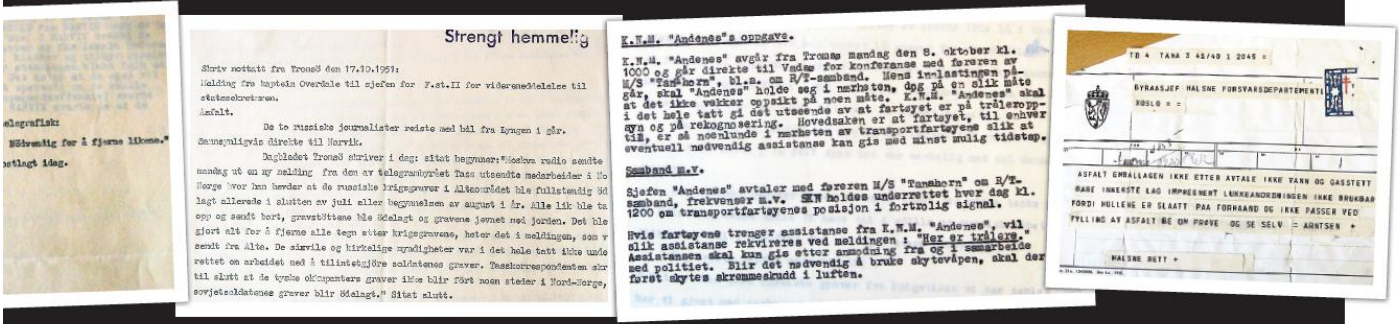
«Demonstrasjonen begynte på Mo kirkegård den 2. november kl.0700. 3-400 mennesker demonstrerte, i følge politiet vesentlig kommunister fra Mo og Nord-Rana. Stemningen hos demonstrantene var aggressiv.»

Sekretær Hillestad uttalte den 2. november at demonstrantene antakelig ville søkt å hindre oppgravningen med vold. Det ble truet med streik på jernverket og jernbanen. Demonstrasjonen oppløste seg i løpet av dagen, men vakter, tatt ut blant demonstrantene, ble satt ut på kirkegården for å slå alarm hvis oppgravningen ble begynt.»

Denne rapporten fra kaptein Overdale blir dødsstøtet for Operasjon Asfalt. Forsvarsminister Jens Christian Hauge griper personlig inn og avblåser aksjonen i Mo. Belastningen på Gerhardsen-regjeringen er blitt betydelig. Man vil ikke tåle optøyer og voldsbruk i Nordlandsbyen.

Sjefen for Sjøforsvarskommando Nord-Norge, en av heltene fra 9. april, Niels Bruun, er svært kritisk når han 28 november oversender en rapport om Operasjon Asfalt til Sjøforsvarets overkommando:

«Hvis det senere skal igangsettes lignende operasjoner bør det overveies om ikke disse bør foretas i full offentlighet. Det vil si, arbeidet utføres om dagen og når oppgravningen er fullført og alt ordnet med emballering m.v. bør en mindre militær avdeling delta i en seremoni som ledes av en prest, slik at flyttede lik ytes militær honnør. Hvis det er bebyggelse i gravplassens nabolag, bør alle der som har flaggstang, anmodes om å flagge på halv stang under seremonien, spesielt program for en sådan seremoni bør da fastsettes. Det har vært meget skrivi-eri i avisene i Nord-Norge om denne likflytting. Skriveriene har bare gitt uttrykk for meninger om ikke å flytte likene og om forstyrrelse av gravfreden.»

EKSKLUSIVT
for Nordlys-abbonenter og Tidning +

KVSMENES: Døde russiske krigsfanger fotografert ved Kvesmenes i 1945. FOTO: BJØRN WINSNES/WAR CRIMES COMMISSION/NARVIKSENTERET.

KRIGSFORBRYTELSE: Ofrene for krigsforbrytelsene i Storfjord blir begravd i en verdig seremoni på Hatteng 9. juni 1945. 6 år senere blir de halvrotne russiske soldatlignene spadd opp igjen i den topphemmelige militæroperasjonen

FOTO: BJØRN WINSNES/WAR CRIMES COMMISSION/NARVIKSENTERET.

KILDER
 ■ Dokumenter fra Sentralkontoret for krigsgraver/ Riksarkivet.
 ■ Bjørn Fjernerros: «Med lik i lasten». Utgitt på Scandinavian Academic Press/Spartacus forlag 2013.